

Přednáška I

**Vývoj geografie
cestovního ruchu**

Geografie cestovního ruchu

Z čeho se budete učit

- **Vybrané přednášky z učebnice Cestovní ruch (Nabídka cestovního ruchu, Typy cestovního ruchu a Prostorové aspekty cestovního ruchu)**
- **Geografie cestovního ruchu ČR**
- **e – přednášky**
- **Semináře**

První pomoc

- **vyst@econ.muni.cz**
- **mobil 777802509 – po obědě**

Obsahové zaměření seminářů

- Statistické zdroje a informace o cestovním ruchu
- Představení nabídky cestovního ruchu vybraného okresu
- Představení nabídky vybraného typu evropské/světové destinace

Stručný přehled přednášek

Geografie cestovního ruchu

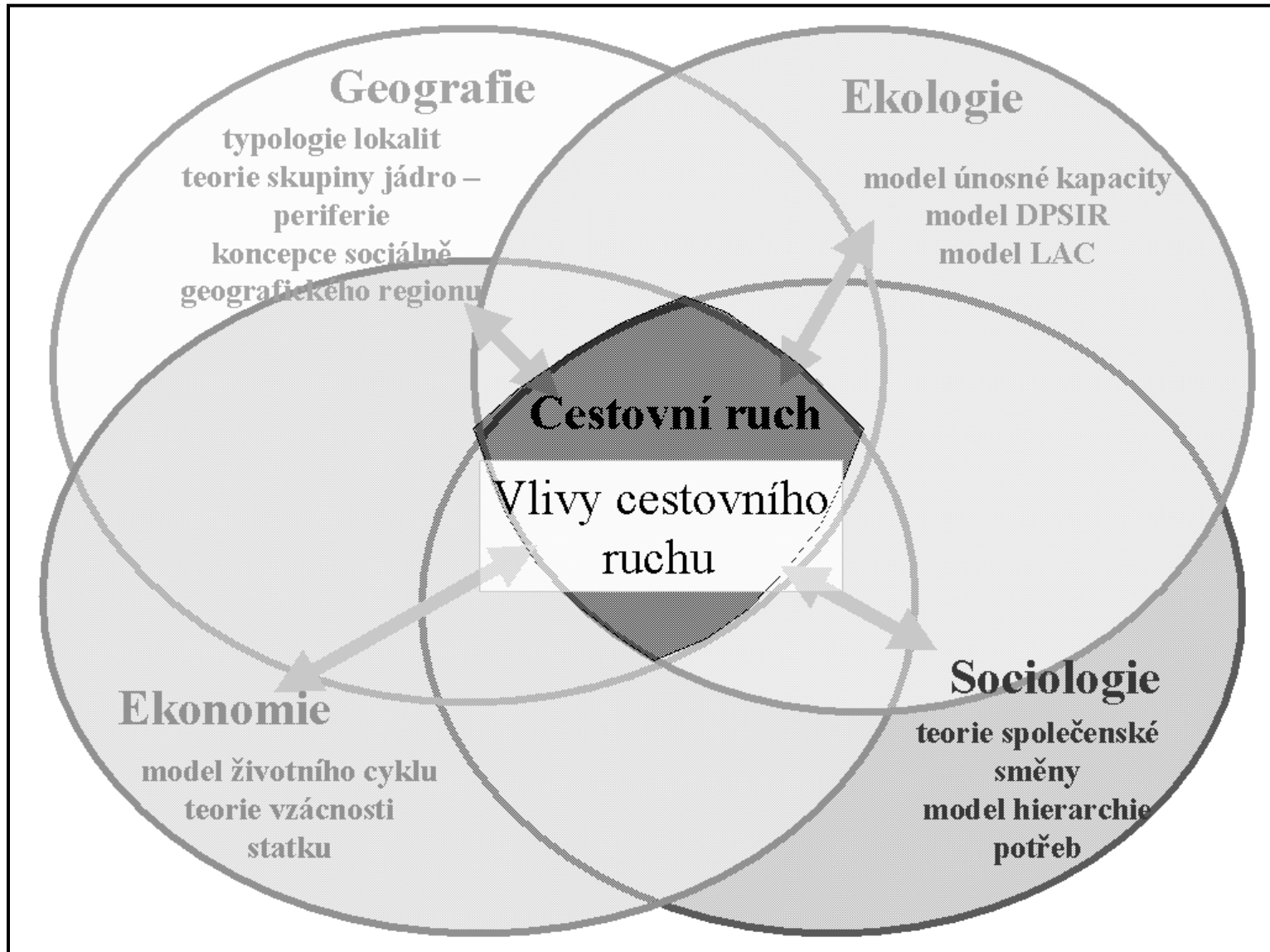
- Vývoj geografie cestovního ruchu
- Lokalizační předpoklady cestovního ruchu
- Kartografické a statistické metody v geografii cestovního ruchu (přednáška – seminář)
- Realizační předpoklady cestovního ruchu
- Prostorová organizace cestovního ruchu
- Geografická analýza poptávky cestovního ruchu
- Geografie horského cestovního ruchu
- Geografie přímořského cestovního ruchu
- Regionální geografie cestovního ruchu
- Geografie mezinárodního cestovního ruchu

Obsah přednášky

Vývoj geografie cestovního ruchu

- Cestovní ruch jako objekt a předmět geografického výzkumu
- Historický vývoj geografie cestovního ruchu a rekreace
- Hlavní výzkumná témata v geografii cestovního ruchu a rekreace
- Geografie cestovního ruchu a rekreace v ČR

Cestovní ruch jako objekt a předmět geografického výzkumu

- **Geografie cestovního ruchu** (*geography of tourism*) je obor zabývající se studiem zákonitostí prostorových vztahů mezi cestovním ruchem a *rekreací* na straně jedné a *krajinou sférou* na straně druhé, zákonitostmi a faktickým rozmístěním cestovního ruchu v oblastech různé prostorové hierarchie, dále studiem lokalizačních, selektivních a realizačních faktorů a podmínek rozvoje cestovního ruchu (*příroda, historie, životní úroveň, urbanizace, životní prostředí, infrastruktura, apod.*).

- Geografie cestovního ruchu se také zabývá analýzou vlivu cestovního ruchu na změny ve struktuře a rozmístění hospodářství v oblasti jeho realizace, vyhodnocuje oblasti z hlediska možných a vhodných *forem cestovního ruchu* s ohledem na přírodní, kulturní, společenské podmínky, ochranu *životního prostředí*, ekonomický rozvoj.

Historický vývoj geografie cestovního ruchu a rekreace

- *Geografie cestovního ruchu a rekreace* je jednou z *nejmladších disciplin geografie* a má svoje vědecké počátky ve 30. letech minulého století. Důvody tak pozdního rozvoje jsou v samotném vzniku jevu **rekreace, volný čas**. Ten sice sahá až do starověku, avšak na svoje skutečné rozšíření a zhodnocení musel tento jev čekat dlouhá staletí. Teprve v 19. století byl volný čas definován jako společensko-ekonomická kategorie a stal se předmětem rozsáhlejších, zejména sociologických a ekonomických výzkumů. Teprve ve 20. letech minulého století, kdy se ve většině vyspělých zemí zkrátila a uzákonila délka pracovní doby a prodloužila dovolená, můžeme hovořit o skutečném vstupu volného času a rekreace do života celé společnosti.

- **předvědecké období** (polovina 19. stol. až 1918) - rozvoj cestovního ruchu a rekreace v 19. století byl podmíněn všeobecně růstem volného času, rozvojem urbanizačních a industrializačních procesů a rozvojem železniční dopravy. Jelikož hlavními centry zájmu byla tehdy především lázeňská střediska a vybraná obchodní města (při celkově malé intenzitě cestovního ruchu), byl výzkum problematiky omezen jen na nejzákladnější verbální popisy jejich atraktivity, ekonomického vlivu na jejich rozvoj, apod.

- První geografické studie o cestovním ruchu vznikly ve státech s rozvinutým cestovním ruchem, zejména v alpských zemích. Byly to například práce K. SPUTZA (1919), R. RUNGALDIERA (1924), R. ENGELMANNA (1924-1925) a G. WEGENERA (1929). Jedna z nejstarších studií o geografii cestovního ruchu vznikla mimo Evropu v USA a její autorem je K. C. MACMURRAY (1930). Evropští autoři v první polovině 20. století zkoumali zejména horské oblasti, jejich využití a dopravní a technické problémy. V USA se zaměřila pozornost především na výzkum oblastí z hlediska podmínek zotavení obyvatelstva amerických velkoměst a na otázky využití půdního fondu na zotavení.

- **základy systematického zkoumání geografických problémů cestovního ruchu (1918 - 1945)**, formování statistiky cestovního ruchu. Začátek 20. století lze označit za léta formování vědeckých teoretických základů v geografii cestovního ruchu a rekreace. Objevuje se první **statistická** evidence a první ucelenější práce regionálně geografického charakteru. Velmi častý byl ekonomický směr výzkumu (hodnocení vlivu cestovního ruchu na ekonomický rozvoj míst a oblastí). Nejvýznamnější práce z tohoto období pocházejí z německy mluvících zemí.

- Postupně kladeny základní otázky jako např.
**kam/atraktivita - kolik – odkud – jak
dlouho – kdy - čím – za kolik – kdo – s
kým – preference aktivit**

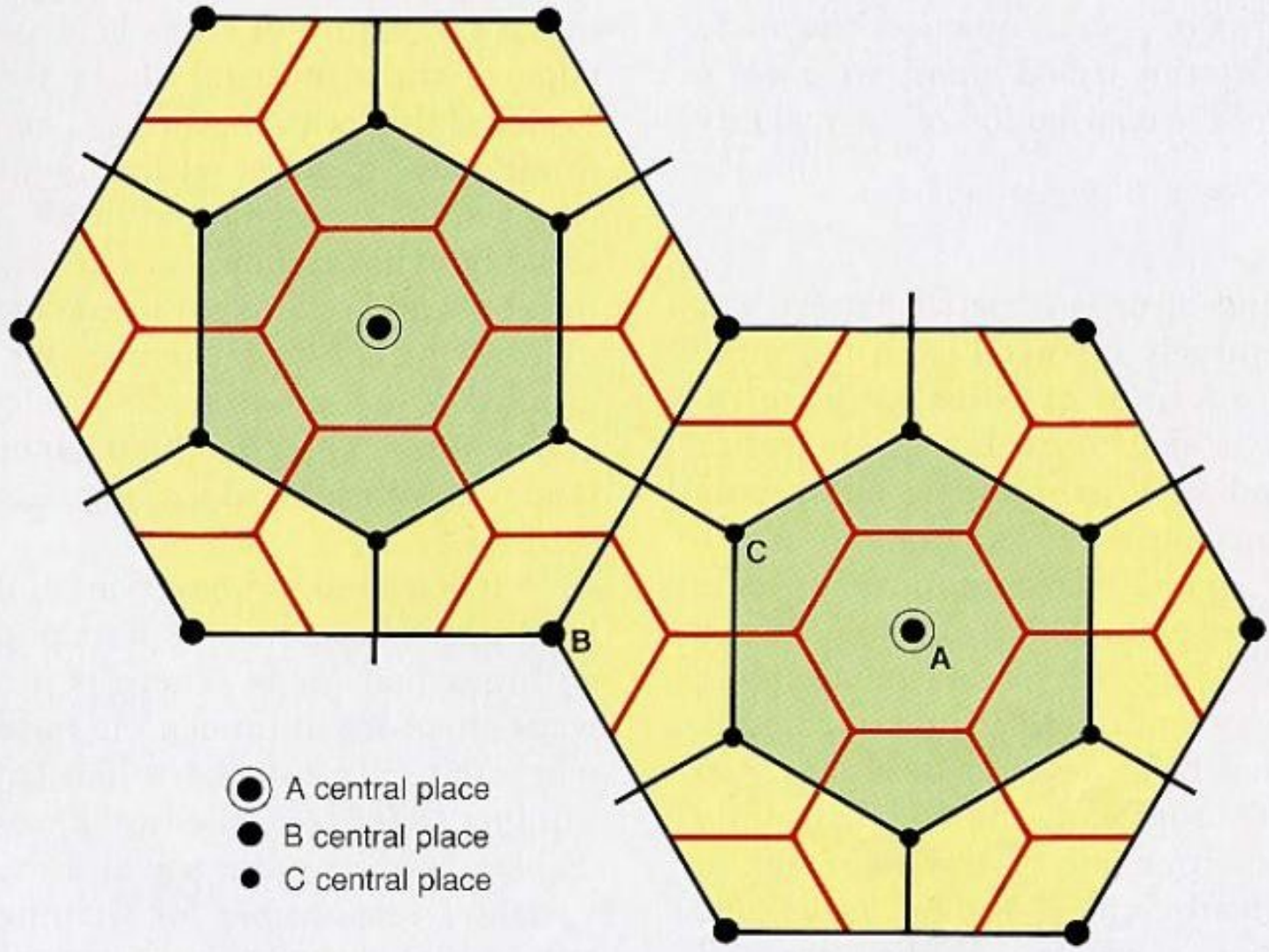
- **Po druhé světové válce** nastal obrovský rozvoj geografie cestovního ruchu, vedoucí záhy k vytvoření samostatné disciplíny geografie, a to geografie cestovního ruchu (Geography of Tourism, Fremdenverkehrsgeographie, Geographie des Tourismus). V poválečné Evropě vznikají „významné geografické školy“ – např. německá, francouzská - geografové, například P. DEFERT (1952), jakož i sociologové a ekonomové, například R. BARETJE (1964), rakouská - E. WINKLER (1944), W. RITTER (1966) a jiní. Velká aktivita v tomto směru se ukázala také v jiných zemích, kde se geografie cestovního ruchu stala disciplínou vyučovanou na univerzitách a jiných vysokých školách, například v Itálii, Velké Británii, Švédsku a Švýcarsku, jakož i v USA, Kanadě, Austrálii. Ve výzkumu převažovala orientace na tradiční otázky ekonomické geografie (vliv cestovního ruchu na ekonomickou strukturu, na zaměstnanost obyvatelstva, dopravní turistické proudy, aj.).

Zakladatelé discipliny geografie cestovního ruchu

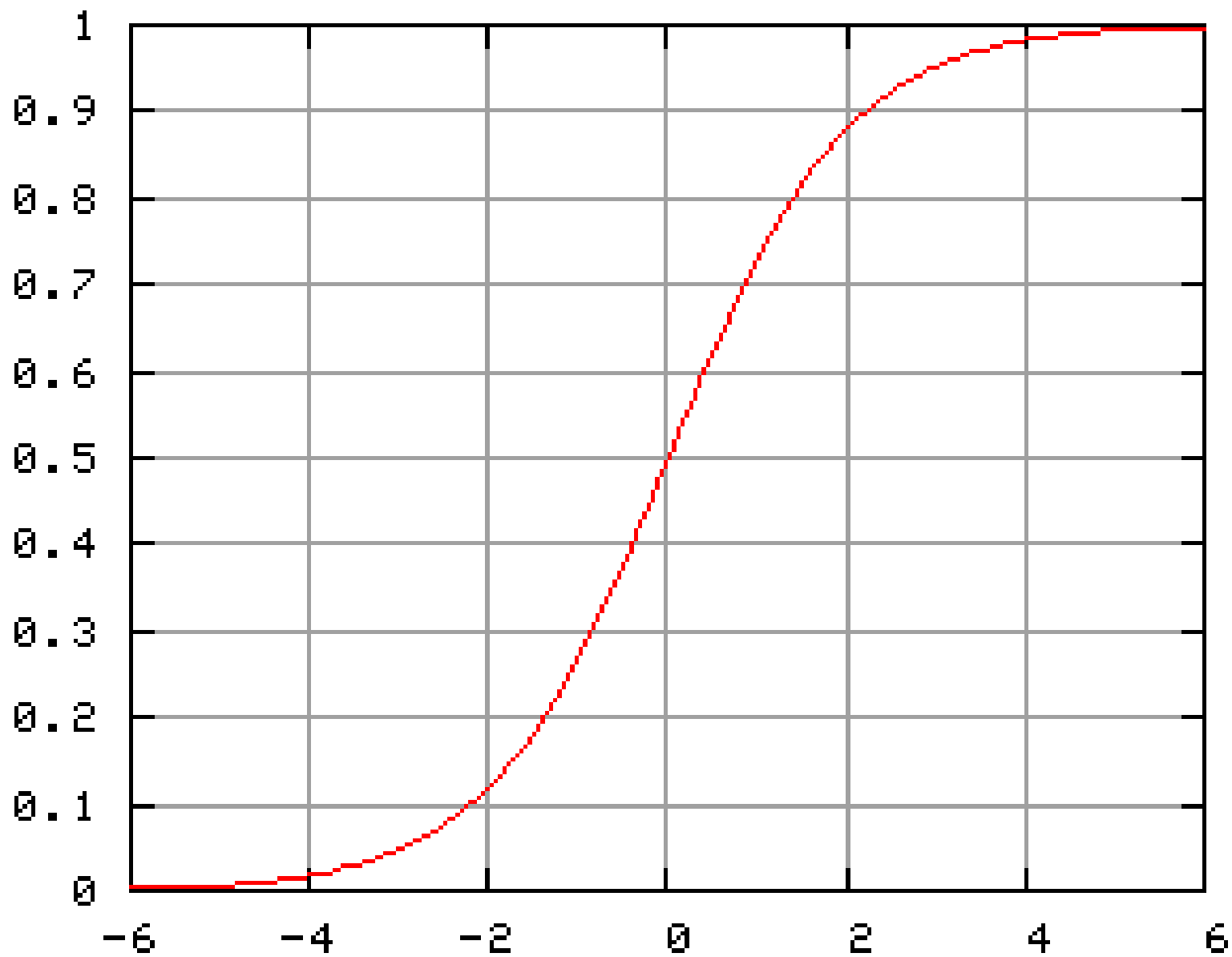
- Německo - H. POSER (1939) Geographische Studien über den Fremdenverkehr im Riesengebirge,
- A. GRÜNTAL, W. CHRISTALLER W. (1955): Beiträge zu einer Geographie des Fremdenverkehrs
- Švýcarsko - W. HUNZIGER, K. KRAPF (1942) Grundriß der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre
- Polsko - S. LESZCZYCKI, J. WARSYŃSKA
- Francie - LE LANNOU, dílo s názvem „Itinéraires de Bretagne, guide géographique et touristique“; P. DEFERT
- ČSSR - V. HAUFLER, Z. MOCKO, P. MARIOT, S. ŠPRINCOVÁ, V. GARDAVSKÝ
- SSSR – V.S. PREOBRAŽENSKIJ a jeho žáci (rekreacionnaja geografia)
- USA - K. C. MACMURRAY

- **sociologické období (1960 - 1970)** -
Následující šedesátá léta lze označit za období sociologické orientace v geografii cestovního ruchu a rekreace, zvláště v západních zemích (USA), a to zejména v souvislosti s výzkumem trhu turistické nabídky a poptávky a pod vlivem rozvoje sociálního turismu. Konec 60. let a 70. léta můžeme charakterizovat jako období exaktizace a rozvoje kvantitativních metod v geografii cestovního ruchu a rekreace (aplikace matematicko-statistických metod, programování, hodnotová a faktorová analýza, simulační a prognostické modely). Významným mezinárodním podnětem aktivizace geografických výzkumů bylo v tomto období ustanovení pracovní komise geografie cestovního ruchu v roce 1972 na kongresu Mezinárodní geografické unie (IGU) v Montrealu v Kanadě.

- **období exaktních metod a vědecké kritiky (1970 - 1985)** – aplikace kvantitativních metod – korelační a faktorová analýza, logistická křivka, teorie her, sociologická šetření (profily návštěvníků, výzkum turistické poptávky), sociálně-prostorová difúze, teorie centrálních míst (jádro a periferie)

- A central place
- B central place
- C central place

- **ekonomické a ekologické otázky a problémy, komplexní výzkum** (po roce 1985) - Období od 90. let do současnosti je všeobecně charakterizováno velmi dynamickým rozvojem geografie cestovního ruchu ve většině vyspělých zemí. Důvodem vědního rozvoje je stále rostoucí společenská váha samotného jevu, zasahujícího výrazně do problematiky prostorového a ekonomického plánování (od regionální až po mezinárodní úroveň). Mezi nosné trendy můžeme zařadit velmi dynamický rozvoj mezinárodního cestovního ruchu, a to nejen v turisticky vyspělých zemích, ale především v rozvojových zemích a regionech (severní Afrika, jihovýchodní Asie, ostrovní turistika). Rozvoj moderních metod marketingu a především rozvoj informačních technologií posunul cestovní ruch do éry „globalizačních rozvojových tendencí“.

- Dynamický rozvoj cestovního ruchu však s sebou postupně přináší i negativní problémy, zejména v oblasti životního prostředí (horské oblasti, přímořská a lázeňská střediska, národní parky a přírodní rezervace). Stále více se začíná prosazovat filosofie „čistého“ cestovního ruchu (též udržitelného, či zeleného), a to nejen v oblasti praktické ale i teoreticko – metodické (výzkum indikátorů udržitelného cestovního ruchu – pilíře ekonomický, socio-kulturní a environmentální v různých prostorových dimenzích).

Hlavní směry výzkumů a problémů v geografii cestovního ruchu

- **Analýza a hodnocení základních faktorů a podmínek rozvoje cestovního ruchu (lokalizační, selektivní a realizační předpoklady)**
- **Prostorová analýza cestovního ruchu (od lokální k mezinárodní rovní)**
- **Geografická analýza hlavních forem/typů cestovního ruchu, funkční typologie středisek cestovního ruchu**
- **Geografická analýza poptávky cestovního ruchu**
- **Geografické aspekty mezinárodního cestovního ruchu**
- **Koncepce a prognózy rozvoje cestovního ruchu a rekreace**
- **Geograficko - kartografické přístupy a metody v cestovním ruchu**
- **Udržitelný rozvoj cestovního ruchu, hodnocení vlivů cestovního ruchu na geografické prostředí**

Hlavní výzkumná témata severoamerické geografie volného času a cestovního ruchu do konce 80. let 20. století

Oblast výzkumu	Popis
Vnímání volného času •(<i>Recreation perception</i>)	Analýza dostupných volnočasových a odpočinkových příležitostí a jejich vnímání společenskými skupinami (aplikace behaviorálního přístupu)
Účast na volném čase a rekreaci •(<i>Recreation participation</i>)	Výzkum faktorů, které motivují k určité volnočasové aktivitě
Volný čas a rekreace ve městě •(<i>Urban recreation</i>)	Analýza rozdělení a hierarchie zdrojů volného času, studie chování při trávení volného času ve městě
Studie míst trávení volného času •(<i>Studies of places and areas</i>)	Šetření orientovaná na „šetrný“ volný čas, které se často věnují zvláštním typům a důležitým cílovým oblastem včetně z toho vyplývající environmentální problematiky ve vztahu k volnému času a cestovnímu ruchu
Vývoj cestovního ruchu (<i>Tourism development</i>)	Vývoj cestovního ruchu jako opatření regionální hospodářské podpory v rozdílně rozvinutých hospodářských systémech
Dynamika rozvoje cílových oblastí cestovního ruchu (<i>Tourism resorts and their development</i>)	Zkoumání pravidelných změn (procesů změn) v cílových oblastech a možnosti plánovitěho ovlivňování takovýchto procesů
Cestovní ruch a cestování ve volném čase (<i>Tourism travel</i>)	Analýza lokálních faktorů a vytváření prostorových vzorů v domácím i mezinárodním cestovním ruchu
Důsledky cestovního ruchu •(<i>Tourism impacts</i>)	Šetření týkající se vztahu hostitel – host (<i>Host-guest-relationship</i>) v cestovním ruchu, otázky socio-kulturních efektů cestovního ruchu v hostitelských zemích
Plánování volného času a cestovního ruchu (<i>Recreation and tourism planning</i>)	Šetření orientovaná na plánování prevence a využití rekreačních a turistických zdrojů na lokální, regionální a státní úrovni
Sport a mobilní volnočasové aktivity (<i>Sport</i>)	Šetření týkající se prostorových aspektů sportovních aktivit a otázky prostorového rozšíření sportovních aktivit

Zdroj: Wachowiak (2003).

Současné geografické přístupy a jejich vztahy ke geografickému výzkumu cestovního ruchu a volného času v anglosaské literatuře

Přístup	Příkladové studie
Prostorová analýza	Návštěvnické proudy a vzory chování
Geografie chování	Gravitační modely
	Mentální mapy
	Akčně prostorové chování návštěvníků
Humanistická geografie	Chování návštěvníků
	Vnímání životního prostředí
Radikální přístupy	Zmírnění prostorového vnímání cestovního ruchu
	Historická geografie
	Sociální teorie
Aplikovaná geografie	Kulturní identita
	Chování podle pohlaví
	Plánování
	Regionální rozvoj
	Cestovní ruch na venkově
	Městský cestovní ruch
	Zdraví a wellness
	Destinační marketing
	Efekty cestovního ruchu
	Životní cyklus destinace
Cestovní ruch v národních parcích	
Udržitelný vývoj	

Mezinárodní geografická unie (IGU)

- **První komise geografie cestovního ruchu v roce 1972 v Montrealu**
- **V současnosti komise Geography of Tourism, Leisure, and Global Change**
Professor Jarkko Saarinen, University of Oulu
- Task 1 Interpreting the meaning of 'sustainability' within the context of tourism, leisure and global change
- Task 2 The operation and regulation of tourism and leisure in a 'borderless world'
- Task 3 The relationship of tourism and leisure to issues of time-space convergence;
- Task 4 Tourism and leisure in the interaction between natural, rural and urban systems;
- Task 5 The inter-relationship of tourism and leisure with place, identity and citizenship within the context of global change;
- Task 6 The dynamics and capacities of communities and institutions in order to effectively contribute and respond to global change; and
- Task 7 Contributing to relevant international research programmes associated with the aims and objectives of the Commission

Témata konference 2018

- **Tourism, environmental change and sustainability**
- **Overtourism and Tourism-phobia: Excesses, discontents and measures in global destinations**
- **Destination development**
- **Tourism and Landscape**
- **Nowhere Else: Rethinking Marginal Spaces and their Attractiveness**
- **Second-Home Tourism: Heterogeneity, Diversity, and Complexity**
- **Counter-Tourism: Place, Displacement, Social Movements and Resistance**
- **Tourism, community and Identity**

Hlavní výzkumná témata v české geografii cestovního ruchu

- Diskuze nad předmětem geografického výzkumu cestovního ruchu
- Analýza vybraných lokalizačních, selektivních a realizačních faktorů v cestovním ruchu
- Problémy krátkodobé rekreace (městského) obyvatelstva a rekreativity obyvatelstva
- Fenomén druhé bydlení
- Analýza prostorové organizace cestovního ruchu a jeho hlavních forem/typů
- Geograficko-kartografické přístupy a metody v cestovním ruchu
- Regionalizace a rajonizace cestovního ruchu území ČR
- Atlasová a mapová tvorba prostorové organizace cestovního ruchu
- Environmentální problémy a faktory cestovního ruchu
- Publikace vysokoškolských učebnic a vysokoškolských textů
- Aplikovaný výzkum v oblasti geografických problémů cestovního ruchu
- Regionální výzkum cestovního ruchu území ČR

Hlavní geografické školy, pracoviště a představitelé

„Pražská škola“

- Byla a je prezentována především současnou katedrou sociální geografie a regionálního rozvoje na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity. Je možné ji považovat za myšlenkově první a naše nejvýznamnější pracoviště v geografii cestovního ruchu, z níž vzešla většina významných „starších“ i „mladších“ představitelů tohoto oboru u nás. Ve svých poválečných počátcích byla spojena především s prací V. Häuflera (1955) k problematice turistického využití horských oblastí v Československu. Výzkum jednoho ze stěžejních výzkumných témat v ČR, totiž problematiky krátkodobé rekreace a druhého bydlení v 60. a 70. letech, je spojen především se jménem V. Gardavského. Z jeho myšlenkového potenciálu a školitelského zázemí (rozvíjeno také I. Bičíkem) vzešla později mladší generace geografů se specializací na geografii cestovního ruchu a rekreace na katedře - J. Vágner a D. Fialová. Uvedení geografové rozpracovali a stále rozvíjejí základním způsobem již zmíněnou problematiku druhého bydlení, a to v pochopení jeho příčin vzniku, vývojových tendencí a prostorového rozmístění na jedné straně, resp. pochopení sociálně ekonomických souvislostí na straně druhé.

„Brněnská škola“

- Brněnská škola je spojena především s pracemi a výzkumem J. Vystoupila, a to nejprve na Geografickém ústavu ČSAV, kde více než 16 let (1977-1993) prováděl základní geografický výzkum problematiky cestovního ruchu a rekreace. Tehdejší problémové okruhy a výzkumná témata lze stručně charakterizovat následně: předmět a perspektivní úkoly geografie cestovního ruchu, prostorové modely cestovního ruchu, geografické problémy krátkodobé rekreace a druhého bydlení, problematika hodnocení přírodních předpokladů cestovního ruchu, studium příčin a základních charakteristik rekreativity obyvatelstva. Za jeden z hlavních přínosů je možno také označit rozsáhlou mapovou a atlasovou tvorbu (zejména prostorovou organizaci cestovního ruchu a rekreace a jejich základních forem v ČR). Po zrušení Geografického ústavu v rámci AV ČR v roce 1993 byl geografický výzkum obnoven na novém pracovišti J. Vystoupila na (ESF MU. Po doktorandské výchově spolupracovníků (M. Šauer, A. Holešinská) ekonomického a regionálního zaměření, po příchodu dalšího geografa J. Kunce na katedru a občasném zapojení specialisty v geografii služeb J. Maryáše, silně „ekonomizujícího“ M. Viturky a specialisty na GIS P. Toneva, vzniklo postupně, na formálně negeografické ESF MU, dnes patrně nejvýznamnější (kvantitativně i kvalitativně) vysokoškolské pracoviště geografického výzkumu v cestovním ruchu (např. mapová a atlasová tvorba), se silným aplikačním akcentem získaných poznatků (např. tvorba národních a regionálních strategických a programových dokumentů v oblasti cestovního ruchu). Okrajově se problematikou cestovního ruchu zabývali a zabývají také geografové na geografickém ústavu Přírodovědecké fakulty MU (A. Hynek, S. Řehák, D. Seidenglanz), resp. někteří geografové v Ústavu Geoniky AV ČR (P. Klapka) a v Ústavu územního rozvoje (J. Bína).

„Olomoucká škola“

- Byla a do určité míry stále je bytostně spjata s katedrou geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a se jménem „první dámy“ v geografii cestovního ruchu u nás - se S. Šprincovou. Patří mezi první autory u nás, kteří se touto problematikou v poválečném období začali zabývat. Její hlavní odborná a publikační činnost byla zaměřena na mnoho problémových okruhů v geografii cestovního ruchu, z těch nejvýznamnějších lze uvést studium obecných problémů geografie cestovního ruchu a specifikace předmětu a metod jejího výzkumu, včetně otázek terminologie, hodnocení přírodních a socioekonomických předpokladů cestovního ruchu, analýzy a hodnocení prostorových projevů cestovního ruchu v systému geografických věd, mezinárodní spolupráce (např. významný podíl na vzniku pracovní skupiny pro geografii cestovního ruchu při Mezinárodní geografické unii v r. 1972). Geografií cestovního ruchu (přednášková činnost, problematika českého lázeňství, mapová tvorba) se dnes v Olomouci se zabývají také geografové střední a mladší generace (I. Smolová, Z. Szczyrba, P. Klapka).

„Ostravská škola“

- Je jednoznačně spojena s více než 40ti letou kontinuální odbornou, pedagogickou a publikační činností otce a syna M. Havrlanta a J. Havrlanta na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty v Ostravě. Jejich nosnými výzkumnými tématy v geografii cestovního ruchu byly zejména studium rekreačních potřeb a příležitostí obyvatelstva ostravské průmyslové aglomerace, otázky životního prostředí a cestovního ruchu, hodnocení předpokladů pro různé rekreační formy v širší oblasti Beskyd a Jeseníků, včetně hodnocení fenoménu druhého bydlení v nich. Myšlenkové obohacení představuje také dlouhodobá mezinárodní spolupráce s polskými geografy.

„Plzeňská škola“

- Plzeňská škola geografických výzkumů cestovního ruchu je spjata s katedrou geografie Pedagogické fakulty a se jménem „zakladatele oboru“ S. Mirvalda (přednášková činnost, publikace skript, regionální problémy cestovního ruchu Plzeňska). Se současných geografů střední generace je možno jmenovat především M. Novotnou (problematika tvorba a aplikace GIS v cestovním ruchu, otázky druhého bydlení). Inspirující myšlenkové obohacení představuje také současná mezinárodní spolupráce s bavorskými geografy, zejména v oblasti aplikovaného výzkumu.

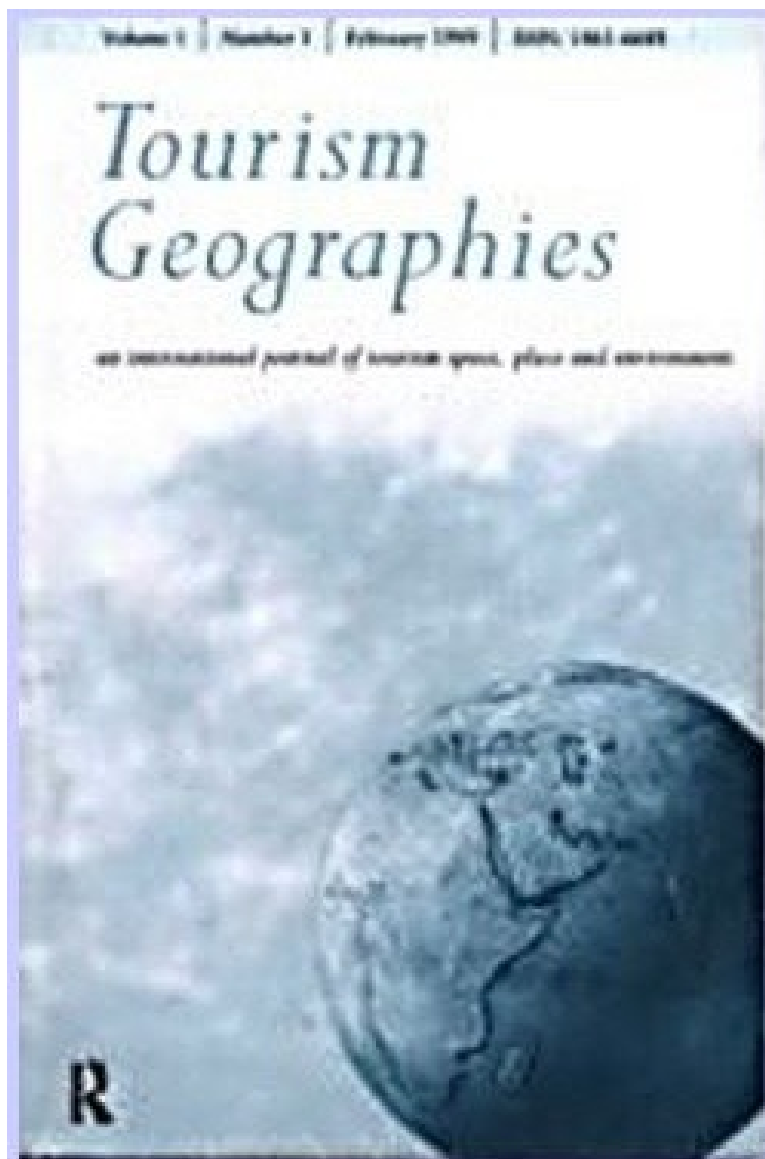
Vysoká škola ekonomická v Praze

- Za jedno z nejvýznamnějších negeografických pracovišť lze jednoznačně označit Vysokou školu ekonomickou v Praze (Katedra cestovního ruchu na Fakultě mezinárodních vztahů), tradiční místo pro přípravu vrcholových manažerů v oblasti cestovního ruchu, kde se předměty s geografickou problematikou cestovního ruchu vyučují již od roku 1959. Klíčová výzkumná témata a koncepty se zde orientují na teorii cestovního ruchu, management a marketing cestovního ruchu, ekonomický význam cestovního ruchu, informační technologie v cestovním ruchu a regionální (geografické) analýzy v cestovním ruchu. K nejvýznamnějším reprezentantům katedry se v jejím vývoji řadí mnoho odborníků ekonomického i geografického zaměření - např. V. Hrala, J. Indrová, V. Malá, K. Stránský. Aplikovaný geografický i ekonomický výzkum v cestovním ruchu národního i mezinárodního významu je řadu let také prováděn na katedře regionálních studií Národohospodářské fakulty VŠE v Praze (R. Wokoun, J. Kouřilová).

Volume 1 | Number 1 | February 1999 | ISSN 1461-6622

Tourism Geographies

an international journal of tourism space, place and environment

R